

ně civilizační krizí, jejíž počátky pádu komunismu předcházely.) Odmítl však paušalizaci této kritiky stejně jako vynětí liberální teorie jakožto jediné z jejího předmětu a upozornil, že ve vztahu k postkomunistické transformaci dále působí jak princip historismu, tak sofistikovanější racionální analýza, čerpající z podnětů všech významnějších „velkých“ i ostatních sociologických teorií (včetně sociologií alternativních a orientálních), podrobující je normální vědecké verifikaci a falzifikaci. Petrohradský doktorand *A. Dmitriev* upozornil na relativnost aplikace politických kategorií „pravicové a levicové orientace“ při využívání klasických děl pro analýzu současnosti. Mladý polský sociolog *A. Mielczarek* uvedl příklad využití Tocquevillovy teorie revolucí v empirickém výzkumu vzniku a osudů nových politických elit v polských komunitách.

G. Batygin z Moskvy podal zasvěcený, kritický, avšak zdrženlivý obraz vývoje sovětské sociologie v šedesátých až osmdesátých letech. Machonin v diskusi nabídl další doplňující kritéria pro odlišení životných a retardčních prvků v tomto vývoji: znalost světové sociologie, vztah k empirickému výzkumu, schopnost v té či oné míře se distancovat od Stalinova ideologického schématu neantagonistických tříd a na něj navazující teorie sociální homogenizace a účast či neúčast v ideologické kritice tzv. revizionismu v zemích sovětského bloku a doporučil hlubší mezinárodní diskusi na toto téma.

Známý maďarský sociolog *Pál Támás* spatřuje funkci vědeckého kánonu, příznačného pro klasika, ve vytváření společného jazyka jako nástroje vnitřní komunikace, v jisté sdělnosti, umožňující komunikaci navenek a v podání důkazu solidnosti profese v dané disciplíně. Upozornil na to, že základním momentem současných posunů je akcent spíše na sociální změnu než na sociální řád, jakož i na složitost soudobého systému sociálních nerovností.

Na závěr nepochybně přínosné konference uspořádali její organizátoři mezi účastníky anketu o tom, které postavy světové sociologie považují za klasiky své disciplíny. Kromě marginální tendence upozornit na úlohu i méně známých nebo uznávaných sociologů, včetně představitelů alternativní sociologie, se projevila tendence základní: hned za téměř všeobecně uznávaným přínosem M. Webera se s velkým náskokem před všemi dalšími objevila se vzájemnou diferencí pouhého jednoho hlasu jména Durkheima a Karla Marxe. Zdá se, že navzdory všem ořesům historie společnosti i vědy a navzdory relevantní kritice se i ve východoevropské vědecké pospolitosti stále udržuje (rovněž na Západě stále rozšířená) víra ve význam trojice otců zakladatelů sociologie.

Pouhé srovnání průběhu zajímavé petrohradské konference s děním v naší sociologii může jistě přinést určité podněty k zamyšlení nad naší prací.

Pavel Machonin

Role nadnárodních procesů v transformaci středoevropských a východoevropských společností

Transnacionálními faktory ovlivňujícími postkomunistickou transformaci v zemích střední a východní Evropy se zabýval mezinárodní workshop, který ve dnech 14.-16. února 1997 uspořádal v Praze Sociologický ústav AV ČR z pověření Evropské nadace pro vědu (European Science Foundation). Plejádu „transitologických“ témat, která se v Praze na různých konferencích v posledních letech projednávala, obohatil tento workshop o takové otázky, jako je 1. vztah transformace a globalizačních pro-

cesů, 2. role nadnárodních sociálních a institucionálních sítí (networks) v transformaci, 3. vliv prostorové mobility, 4. vzájemné postoje obyvatel středoevropských a východoevropských zemí a jejich postoje k nadnárodní ekonomické, politické a vojenské integraci. Účastnilo se 25 sociologů, sociálních geografů a politických vědců z deseti evropských zemí, z toho čtyři z České republiky, a jeden účastník z USA.

Vskutku nabitý program workshopu zahrnul 17 referátů. Ke vztahu globalizace a evropské demokracie hovořil *Roland Axtmann* z univerzity v Aberdeenu, ke dvojí tváři globalizace *Zdravko Mlinar* z lublaňské univerzity. *Jiří Musil* ze Středoevropské univerzity demonstro-

val na síti Sorosových nadací a institucí rozestých ve střední a východní Evropě faktické fungování a význam jednoho z nejvýznamnějších nevládních networků působících v těchto regionech. *Ettore Gelpi* z Paříže, dlouholetý spolupracovník UNESCO, komentoval v kritickém duchu způsob fungování západoevropské pomoci při transformaci vzdělávacích soustav středo a východoevropských zemí a vyslovil přesvědčení, že tento vztah nemůže být pouze jednosměrný a že západoevropské vzdělávací instituce by v rámci této spolupráce mohly samy leccos od svých partnerů na východě převzít. V kritickém duchu se nesl i příspěvek *Bély Greskovitse* ze Středoevropské univerzity v Budapešti o vztazích mezi zahraničními konzultanty a lokálními reformátory v zemích střední a východní Evropy.

Zbývající čtyři referáty k problematice nadnárodních sítí se týkaly vlivu emigrantských pospolitostí na vývoj v regionu a otázek přeshraniční spolupráce. *Frant Carter* z London School of Economics se zabýval polskou diasporou, *George Prevelakis* z Paříže diasporou řeckou. V obou případech referující konstatovali významnou úlohu emigrací: polská diaspora je důležitým podpůrným aktérem domácího vývoje, řecká diaspora, vynikající obchodní zdatností, je dynamizujícím činitelem při zavádění tržního hospodářství ve východní Evropě. *Václav Houžvička* ze Sociologického ústavu AV ČR, pracoviště v Ústí n. L., pak shrnul zkušenosti „euroregionů“ na česko-německé hranici a *Kazimiera Wódz* ze Slezské univerzity v Katovicích v referátu, který připravila společně se svým manželem *Jackem Wódzem*, pohovořila o etnických problémech v polském Slezsku.

Tematický blok věnovaný migracím patřil k nejvíce obsazeným a byl téměř výhradně doménou geografů. *Heinz Fassmann* z Technické univerzity v Mnichově analyzoval emigrační potenciál střední Evropy a konstatoval, že původní obavy z lavinovitě migrace východ-západ se neuskutečnily a pravděpodobně již neuskuteční. O struktuře zahraničních migrací v Evro-

pě za poslední léta hovořila *Mirjana Morokvasic-Mueler* z Pařížské univerzity, koncepční a datově bohatě dokumentovaný příspěvek o migracích pracovních sil ve střední Evropě přednesl *Dušan Drbohlav* z Karlovy Univerzity. *Peter Jordan* z Rakouského ústavu pro východní a jihovýchodní Evropu se sídlem ve Vídni přednesl živě diskutovaný referát o změnách toků turistů ve střední Evropě po roce 1989. *Jeroen Doomernik* z univerzity v Amsterdamu se zabýval „únikem mozků“ z území bývalého Sovětského svazu. Velmi zajímavou součástí této jinak převážně geografické části programu bylo vystoupení *Claire Wallaceové* z vídeňského Ústavu pro pokročilá studia (Institut für Höhere Studien) o přeshraničním obchodování a migracích pracovních sil ve střední Evropě. Nápaditě dokumentovaná, sociálně antropologicky pojatá studie byla zaměřena hlavně na pohyb přes ukrajinskou hranici.

Poslední tři vystoupení byla věnována čtvrtému tematickému bloku – postojům obyvatel regionu k sobě navzájem a k integračním tendencím. *Louk Hagendoorn* z univerzity v Utrechtu prezentoval výsledky empiricky podloženého rozboru etnických a národních stereotypů ve východní a střední Evropě, *Christian Haerpfer* z vídeňské Společnosti Paula Lazarsfelda pro empirický sociálních výzkum se zabýval na základě šetření středo a východoevropského Eurobarometru postoji obyvatel těchto zemí k ekonomické, politické a vojenské integraci. Ještě z jiného úhlu se k integrační tematice vrátil *Michal Mihalka* z USA, když analyzoval vztahy mezi ekonomickou výkonností zemí regionu a postoji jejich obyvatel k Evropské unii.

Vedle přednesených referátů byla neméně zajímavou součástí workshopu také rozsáhlá a živá diskuse. Z konference by měl být publikován sborník příspěvků. Pražský workshop byl již třetí konferencí, kterou Evropská nadace pro vědu uspořádala v rámci svého programu „Společenské transformace ve střední a východní Evropě“.

Michal Illner